

مبانی عملی حسن خلق از دیدگاه آیات و روایات^۱

چکیده

حسن خلق، ارتباط قلبی انسان را با خدا کامل نموده و وسیله‌ی توجه ویژه حضرت حق و بهره‌ورزی از مقام ربوبی می‌گردد. به همین خاطر، اولین چیزی که در روز پاداش، در ترازوی عمل انسان قرار داده می‌شود، حسن خلق است، اخلاق شایسته سبب ایجاد محبت در تمام محیط زندگی می‌شود و زندگی را برای انسان با صفا و گوارا می‌سازد. هدف از انجام این تحقیق اطلاع نسبت به مبانی عملی حسن خلق در خانواده است. ادب، اخلاص، انفاق، از جمله مبانی عملی حسن خلق در زندگی هستند که عاملی مهم در تحکیم خانواده می‌باشد هدف از انجام این تحقیق شناخت مبانی عملی حسن خلق در زندگی می‌باشد روش انجام این تحقیق توصیفی است که درصدد بیان این موضوع برآمد و بعد به تجزیه و تحلیل مطالب پرداخته شده در نتیجه حسن خلق آن است که انسان با گشاده رویی و چهره شاد و زبان نرم و ملایم با مردم رو به رو شود، و در هر جا با هر کس با خوش رویی برخورد کند، لب‌هایی پر از تبسم و کلماتی پر از محبت و لطف داشته باشد. این یکی از فضایل اخلاقی است که روابط خانوادگی فوق العاده موثر است. حسن خلق و گشاده‌رویی از بارزترین صفاتی است که در معاشرت‌های اجتماعی باعث نفوذ محبت شده و در تأثیر سخن اثری شگفت‌انگیز دارد. به همین جهت خدای مهربان، پیامبران و سفیران خود را انسان‌هایی عطوف و نرم‌خو قرار داد تا بهتر بتوانند در مردم اثر گذارند و آنان را به سوی خود جذب نمایند.

کلمات کلیدی: در این تحقیق عبارتند از مبانی عملی، حسن خلق، روابط خانوادگی، معاشرت اخلاقی

¹ سکینه جمالیزاده

مقدمه

حسن خلق به معنی گشاده رویی و خوش رویی است کسی که دارای اخلاق نیکوست باید خدا را باتمام وجودش شکر گوید. کسی که دارای حسن خلق است در برخورد با دیگران انبساط روحی و شادمانی قلبی وی را فراهم می کند خوش اخلاقی فضای گسترده ای را برای همسران به وجود می آورد که هر کدام می توانند بدن تنگنا به راحتی به زندگی در کنار یکدیگر ادامه دهند دین اسلام همراه پیروان خود را به حسن، نرم خوئی و ملامت در رفتار و گفتار فراخوانده و از درشتی و تند خوئی بازداشته است. چون این آموزه یکی از عوامل قدرت موفقیت و پیروزی اسلام در زندگی است از همین رو این موضوع از اهمیت زیادی برخوردار است و ضروری است که در این موضوع تحقیق شود هدف از انجام این تحقیق بررسی مبانی حسن خلق در زندگی می باشد تحقیق حاضر پاسخ گوی سوالی از جمله مبانی عملی حسن وخلق در خانواده چیست در مورد پیشینه علمی حسن خلق تحقیقاتی صورت گرفته که می توان به اخلاق در زندگی نوشته ی زرین راهیما و همچنین منابعی از جمله کانون مهرورزی نوشته ی عباس پسندیده اشاره کرد.

مبانی عملی حسن و خلق در خانواده

از جلوه های ارزش « خانواده » همین بس که قرآن کریم هدایت جامعه را از افراد خانواده آغاز می کند، زیرا جامعه را قوم و قبیله و عشیره و گروه می سازد و هر یک از اینها نیز از کانون خانواده و افراد آن سرچشمه می گیرند. اخلاق اسلامی گنجینه ای گرانبه‌ای از گهرهای فکری اقتصادی و عبادی درباره ی خود، خداوند و خلق معرفی شده است.

حسن خلق، موضوعی است که در قرآن و روایات بسیار مورد تاکید قرار گرفته است و همواره از مسلمانان خواسته شده است که با دیگران با حسن خلق برخورد کنند. لازمه ی این دستور پی بردن به مبانی عملی حسن خلق است، امید است حسن خلق آنچنان در جامعه همه گیر شود و مبانی عملی آن از آیات قرآن کریم و احادیث معصومین علیهم السلام به درستی استخراج شده باشد که هر فردی دقیقاً بداند که باید چه نوع نگاهی به خدا، انسان و جهان داشته باشد که باعث بروز رفتارهای صحیح اجتماعی شود.

1) ادب

ادب، زینت زندگی، نشان شرافت انسان و نماد کمال عقل افراد است؛ بدترین صفت آسانی که هر یک از ما را از اشتباه در گفتار و رفتار حفظ می کند و موجب نگاه داشتن حد و اندازه هر چیز می شود. برترین معیارها عقل گرایی و بهترین همراه و همشین خردورزی در زندگی، ادب آمیزی و ادب آموزی افراد دانسته شده است.¹

¹ عبدالواحدین محمد، تیمی آمدسی، غرورالحکم، چاپ یکم، قم، بی نا، 1366ش، ص 50

کمایی که تیرگی ها و تاریکی های قلب را می زداید و نور و روشنایی در رواق وجود انسان می افزاید به گونه ای که بهای بی نظیر آدمی با سنجش مقدار دانش و بینش هر فردی قابل تشخیص خواهد بود

پروردگار حکیم تاثیر آسانی ادب را در پیشروی رسالت رسولان بدان جا می رساند که موسی و هارون(ع) را در عوت فرعون به صراط هدایت به نرمش گفتار و سنجش رفتار فرا می خواند و می فرماید: «با او سخن نرم- مؤدبانه - بگوئید، شاید بپذیرد یا بهراسد.»^۱ و رسول گرامی اسلام، حضرت محمد(ص) را با صحبت خویش ادب کرد، پس از آن به پیامبر خود فرمود: همانا تو دارای ادب و اخلاق عظیمی هستی. از این رو آن چنین لطف والایی فرمود: «من ادب شده ی خداوند و علی (ع) ادب یافته ی من است.»^۲ فاطمه زهرا(س) در تمامی صحنه ها موفق به حفظ ادب و احترام نسبت به خدا، رسول خداوند و امام و حجت خدا در زمان خویش و همچنین مردم بود. روزی که پیامبر(ص) رو به دخت عزیز خود کرد و فرمود: دخترم فاطمه! پسر عمویت علی از تو خواستگاری کرده است، پاسخ تو چیست؟

او با احترام شایسته ای لب به سخن می گشاید که: پدرجان نظر شما چیست؟ و چون رسول الله(ص) می فرماید:

«خداوند از آسمان اجازه فرمود»

زهرا(س) مرضیه - در حالی که تبسم بر لب دارد - خواسته ی خداوند را پذیرفته و با ادب خاصی می گوید:

«خوسنودم به آنچه که خدا و پیامبر او برای من رضایت دادند.»

اوج ادب و احترام او آن گاه پدیدار می شود که چون امام علی(ع) باغ خود را به دوازده هزار درهم فروخت و تمامی آن را بین فقیران و مستندان تقسیم نمود و به منزل بازگشت، فاطمه پس از آگاهی نسبت به انفاق همسر خود تنها پرسشی که مطرح می کند آن است که غذای امروز ما کو؟ و این پرسش است بسیار ساده و حتی

^۱سوره طه، آیه ۴۴

^۲محمدباقر مجلسی، بحارالانوار، بی جا، ج ۱۶، بیروت، موسسه الوفاء، ۱۴۰۴ق، ص ۲۳۱

زهرای مرضیه(س) در اوج قله اخلاص بود و این ویژگی ممتاز آن حضرت، ریشه در اعتقادات بنیادین و عشق دیرین وی نسبت به باورهای دینی و عبودیت فراوان وی داشت. او چون خود را در محضر پروردگار می دید، نیازی به دید دیگران و تعریف افراد نمی دید، چرا که خورشید خلقت، بینایان را از چراغ های کم نور و خاموش بی نیاز می کند. بدین خاطر در مراحل مختلف زندگی با گفتار و رفتار خود بر این نکته تاکید می کرد که خداوند رانه برای با گفتار و رفتار خود بر این نکته تاکید می کرد که خداوند را نه برای ترس از دوزخ و یا عشق به بهشت بلکه تنها به خاطر خداوندی اش دوست دارم و هیچ آرزویی غیر از خود او را در سر ندارم. در نتیجه کسی که عبادت خالصانه ی خود را به سوی خداوند فرستد، پروردگار بزرگ برترین مصلحت او را به سوی او خواهد فرستاد.

8-رضایت از خداوند

سرآمد اطاعت خداوند در آنچه دوست داریم و یا از آن بیزاریم حالت رضایت از خداوند است. خداوند حکیم «روحیه ی توحیدی» را باعث رضایت خاطر انسان ها دانسته¹ - و جان های پاکان و مومنان را آغشته به اطمینان و آرامشی چشمگیر می شود که پی آمد آن رضا به خواسته های خداوند خواهد بود² - فرزندگان رضایت پیشه را در تمام صحنه های زندگی حزب الله معرفی کرده و آنان را رستگاران خوش فرجام می داند³. - افزون بر این برکات ارزشمند، رضای قلبی به اراده ی الهی، آسایش جسم و جان، راحتی وجود از شک، بددلی و کفران خداوند و در آغوش کشیدن زندگی لذت بخش - که یک سری آن در زمین و سوی دیگر آن در آسمان لطف، حکمت و اراده ی رحمانی پروردگار است نیز خواهد بود. آن ها که گاهی در این مسیر سعادت آخرین گذارند، چنان عظمتی در خود می یابند که ذره ای از آن را با انبوه بی کران مادیات معاوضه نخواهند کرد و در این حال به ویژگی های اخلاقی معصومان پی می برند و گوشه ای از معارف سخنان و سیره ی آنان را درباره ی

¹سوره روم، آیات 36 و 37

²سوره والفجر، آیات 27 و 28

³سوره مجادله، آیه 22

رضایت به داده ها و نداده های خداوند درک می کنند . بنابراین خداوند به کسانی که از او رضایت دارند، خطاب می کند که وارد بهشت دیدار و لقاء الهی شوند و از مواهب آن بهره مند گردند.

8- بیم و امید نسبت به پروردگار

بیم و امید نسبت به اعمال خود و الطاف خداوند، از صفات بسیار پسندیده ای است که بدان سفارش فراوانی شده و بقای کسانی که گام هایی در مسیر خود سازی و تهذیب نفس برداشته اند، خود را بدین صفت آراسته اند.

سفارشی که در مراحل مختلف زندگی به انسان ها می شود آن است که دوره ی جوانی با اندکی خوف پیش تر طی می شود و در ایام کهنسالی، امیدی افزون تر وجود داشته باشد تا دوری از نافرمانی ها در ایام غرور و قدرت جوانی بهتر مهیا شود و عشق و امید به رحمت الهی هنگام کوچیدن از دنیا به سرای ابدی، زمینه ساز اصلاح برخی کاستی های گذشته و امید به آینده شود، اما محور اصلی هم طرازی بیم و امید و درخواست عاجزانه از خداوند در قراری تعادل این دو در تمامی زمینه ها خواهد بود؛ شیوه ای که صالحان و پاکان به هنگام راز و نیاز با خدای خویش دارند.

آنان که ترس و بیم در وجودشان بیش از امید باشد، انسان هایی مأیوس، نومید و خودباخته ای هستند که آینده را تاریک دیده و کوششی در بازسازی و نوسازی گذشته ی خویش نمی کنند و از آن سو، افرادی که رجا و امید فراوانی در خود انباشته اند، به مرحله ای از بی باکی در انجام گناهان و ارتکاب نافرمانی های خداوند می رسند که در پس آن، دوری از تفکر و توبه و بازگشت قرار دارد و سرانجام آن بدان جا می رسد که با این امید پوچ و همراه با وسوسه های شیطانی یگانه ی سرمایه ی خدادادی خود یعنی عمر خویش را تباه ساخته و آنگاه بیدار می شوند که این بیداری هیچ سودی برای آنان نخواهد داشت . بنابراین آنان که با حفظ تعادل بیم و امید در خویش نسبت به کارهای نیکویی خود مغرور و مایوس نشده و درباره ی آینده و پایان عمر خود ترس

مقدس در خود احساس می کنند دچار خودخواهی، غرور، تکبر و تحقیر دیگران نسبت به عبادت خود نشده و بدون هیچ هراسی به ارتکاب گناهان رو نمی کنند و از آن سو، از یاس نسبت به رحمت خداوند که خود بزرگترین گناه نسبت به گناهان افراد است مصون می مانند.

نتیجه گیری

حسن خلق هرگز به این معنا نیست که اگر با منکری رو به رو شدیم، در برابر آن سکوت کرده، لبخند بزنیم، یا در برابر اعمال زشت دیگران واکنش منفی نشان ندهیم. زیرا برخورد منفی و توأم با تندى و خشونت، زمانى مذموم و ناپسند است که پای بی اعتنائى به دین و ارزش های والای آن در میان نباشد و گرنه رنجیدن نزدیک ترین افراد به انسان نیز اگر به دلیل حفظ ارزش ها و پابندى به آن باشد، نه تنها زشت نیست، بلکه در ردیف مهم ترین وظایف شرعى و از مراتب نهى از منکر است.

منابع و ماخذ

- ✓ قرآن کریم
- ✓ پسندیده، عباس، کانون مهرورزی، چاگ دوم، ج اول، تهران، بی نا، 1389.
- ✓ تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، غرور الحکم، چاپ یکم، قم، بی نا، 1366 ش.
- ✓ شیخ صدوق، من لایحضوه الفقیه، چاپ یکم، ج 4، قم، انتشارات الاسلامیه، بی تا.
- ✓ عمید، حسن، چاپ 14، تهران، امیرکبیر، 1381.
- ✓ لقمانی، احمد، اخلاق فاطمه (س) خانواده و جامعه، چاپ یکم، قم، بهشت ینش، 1385.
- ✓ مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، بی چا، ج 16، بیروت، موسسه الوفاء، 1403 ق.
- ✓ معین، محمد چاپ 4، تهران، انتشارات ساحل، 1387